

Cito-toets op twee niveaus geeft tweedeling op de basisschool

Jan Terwel hield eind vorig jaar tijdens het symposium *Toets der Kritiek?* bij Forum, Instituut voor multiculturele vraagstukken, de kwestie niveautoets tegen het licht. In *Didactief* een samenvatting van zijn lezing.

De verontwaardiging over de niveautoets van het Cito loopt hoog op. Er zijn vragen gesteld in de Tweede Kamer en de commentatoren in de media buitelen over elkaar heen. Men spreekt van 'stigmatisering' en 'allochtonentoets'. Toch gaat het 'slechts' om het toetstechnische sluitstuk van een veel fundamentele ontwikkeling. Leerlingen worden op de leeftijd van 12 jaar geselecteerd voor vmbo of havo-vwo. Dit tweesporenbeleid is de afgelopen twintig jaar in de steigers gezet en van een ideologisch verhaal voorzien. We kennen al veel langer de praktijk waarbij een deel van de leerlingen van de Cito-toets wordt uitgesloten. De zwakke leerlingen krijgen dan een andere test of toets. Daarvoor heeft het Cito al eerder een digitale versie ontworpen. In 2013 zou dit type toets ook als papieren versie verschijnen. De Tweede Kamer heeft hier echter een stokje voor gestoken. Als het toetsen op twee niveaus als een standaardprocedure zou worden ingevoerd, krijgt de leraar een zwaardere stem bij de selectie van de leerlingen. Hij wijst aan

wie de basistoets mogen maken en wie de niveautoets. Dat vervroegt de selectie en die krijgt soms de vorm van streaming op de basisschool.

Voorspelling

De Cito-toets lijkt nog de beste 'voorspeller' van de schoolloopbaan. Maar een groot deel van de verschillen

in schoolloopbanen van leerlingen blijft onverklaard. De 'voorspelling' op basis van Cito en schooladvies blijft mensenwerk. En hoe groter het tijdsinterval tussen de voorspelling en criterium, hoe geringer de voorspellende waarde van de toets of het advies van de leraar. Nog fundamenteeler is dat we niet eens van

een voorspelling mogen spreken. Het gaat om een toewijzing of allocatie die zichzelf waarmaakt. Toch zie ik de Cito-toets als een belangrijk en noodzakelijk instrument als er geselecteerd moet worden. Maar twee Cito-toetsen voor twee categorieën leerlingen is inhoudelijk niet verdedigbaar. Die niveautoets ('vmbo-toets') is via de

Pas 10-11 jaar en hun bestemming ligt al vast

'theezakjesprocedure' afgeleid van de basistoets. Zegt die score iets over de geschiktheid van een leerling voor de techniek, de bouw of de zorg? Maakt het mij geschikt voor het vmbo als ik laag scoor op de Cito-toets? De vraag stellen is haar beantwoorden.

Hoe ervaren leerlingen dat zelf?

Mijn collega's Rodrigues en Van de Koot-Dees en ik hebben leerlingen gevolgd in hun schoolloopbaan van 10-21 jaar. Deze leerlingen zijn uitgebreid getoetst op de leeftijd van 10-12 jaar. Ook hun Cito-scores zijn in het gegevensbestand opgenomen. Op diverse momenten in hun schoolloopbaan (10-16 en 21 jaar) hebben we diepte-interviews afgenomen bij de leerlingen, hun ouders en hun leraren. Ook uit ons onderzoek blijkt dat op sommige scholen (met veel allochtone leerlingen) een deel van de leerlingen wordt uitgesloten van deelname aan de Cito-toets. Daarbij komt het voor dat leraren in groep acht twee parallelklassen vormen: een vmbo-klas die de Cito-toets niet mag maken en een havo-klas die de Cito-toets wel maakt. Dit is 'streaming' op de basisschool! Wij hebben kunnen vaststellen hoe groot de verantwoordelijkheid is bij leerlingen als zij de Cito-toets niet mogen maken en zelfs in afzonderlijke klassen worden ingedeeld.

Yasmina en haar broer

Yasmina's ouders zijn allebei in Turkije geboren. Zij kijkt met boosheid terug als zij vertelt dat haar broer de Cito-toets niet mocht maken. Het blijkt dat van de 44 leerlingen bijna de helft de Cito-toets niet mocht maken. Er werden twee afzonderlijke klassen gevormd voor toekomstige vmbo- en havo-leerlingen. Yasmina vertelt: 'Dus ik dacht: gaat het erom of ze moeilijk leren of dom zijn? Maar iedereen in mijn broertjes klas hebben ze hetzelfde advies gegeven. En de anderen hebben allemaal havo of havo-kansenklas. In mijn broertjes klas hebben ze allemaal vmbo-b gekregen. Ze zeiden: je mag geen Cito-toets maken. Ook mijn broertje niet. Zijn hele klas niet, terwijl die andere klas wel mocht. Het is niet eerlijk, mijn broertje voelde zich heel erg anders dan die andere klas. Wat heb ik niet, en zij wel? Waarom mag ik niet en zij wel? Hij was echt helemaal gestrest geraakt.' Volgens de leraar stelde de gemeente vast dat kinderen die niveau D of E hadden en een bepaalde werkhouding, de Cito-toets niet hoeven te maken. Het ging dan om leerlingen die op basis van een leerachterstandtoets en een capaciteitenonderzoek naar leerwegondersteunend onderwijs of praktijkonderwijs zouden gaan.

Streaming

Leraren verdelen hun leerlingen nu soms al vanaf het begin van groep acht in afzonderlijke klassen. De ene klas wordt klaargestoomd voor de Cito-toets en de andere niet. De klassen krijgen een verschillend programma. Hun bestemming ligt al vast aan het eind van groep 7, dus op de leeftijd 10-11 jaar. Dit is voorbarige streaming in de basisschool en heeft een nadelig effect op de leerlingen in de laagste klas. Een recente studie van de Oxford University stelt dat het slechts een klein positief effect heeft op de rekenprestaties van de betere leerlingen maar de vooruitgang belemmert van zwakkere leerlingen. De maatschappelijke context mag niet uit het oog verloren worden. Hoe gaan basisscholen, leraren en ouders reageren in tijden van economische crisis? Het is waarschijnlijk dat de praktijk van streaming zal toenemen. In het voortgezet onderwijs hebben (hoogopgeleide) ouders invloed uitgeoefend op scholen. Mede onder die druk is de heterogene brugklas bijna overal afgeschaft. Die tendens kan zich voortzetten tot in de basisschool. Leerlingen die meer tijd nodig hebben om hun talenten tot expressie te brengen, ervaren dit als onrechtvaardig. Daarmee komt de legitimiteit van de selectie nog verder onder druk te staan en gaat er kostbaar talent verloren. ■

Prof. dr. Terwel is hoogleraar aan de Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Psychologie en Pedagogiek, afdeling Onderwijswetenschappen en Theoretische Pedagogiek.